

Features of the scientific heritage of eastern thinkers about the attitude of parents to the child

Mokhichekra BOLTAEVA¹ Olimjon ORTIKOV²

National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021

Received in revised form

15 January 2021

Accepted 20 February 2021

Available online

7 March 2021

Keywords:

Family

Values

Customs

Personality of the child

Attitude

National stereotypes

Views

Behavior of the child

ABSTRACT

This article discusses the relationship between parents and children in the family. The article describes issues such as the valuable ideas of Eastern thinkers in their work on child rearing and what aspects of parenting should be considered by their parents today.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Sharq mutafakkirlarining ota - onalarning bolaga munosabatiga oid ilmiy merosining o'ziga hos jihatlari

АННОТАЦИЯ

Калип сўзлар:

Oila

Qadriyat

Urf-odatlار

Bola shaxsi

Munosabat

Milliy stereotip

Qarashlar

Bola hulqi

Mazkur maqolada oilada ota-onalarining bolaning o'zaro munosabatlari xaqida ko'rib chiqilgan. Maqolada bola tarbiyasida Sharq mutafakkirlarning o'z asarlaridagi qimmatbaho fikrlari va ularning xozirgi kundagi ota-onalarning farzand tarbiyasida aynan qaysi jihatlarga e'tibor qaratish kerakligi kabi masalalar tavsiflanadi.

¹ Assistant of the Jizzakh branch of the Mirzo Ulugbek National University of the Republic of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

email: a.bmoxichexra@bk.ru

² Assistant of the Jizzakh branch of the Mirzo Ulugbek National University of the Republic of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

email: boortikov78@gmail.com

Особенности научного наследия восточных мыслителей об отношении родителей к ребенку

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Семья
Ценности
Обычаи
Личность ребенка
Отношение
Национальные стереотипы
Взгляды
Поведение ребенка

В этой статье обсуждаются отношения между родителем и ребенком в семье. В статье описываются такие вопросы, как ценные идеи восточных мыслителей в их работе по воспитанию детей и какие аспекты воспитания детей следует учитывать сегодня их родителям.

Oiladagi tarbiya, ota-onan va bolaning o'zaro munosabatidagi o'ziga xoslik avloddan avlodga o'tib kelayotgan qadriyatlar va urf-odatlar, shuningdek, milliy stereotiplarga bog'liq bo'ladi. Shuni aytib o'tish joizki, yuqoridagi fikrlarimizning isbotini ko'plab psixologik, pedagogik asarlarda ko'rishimiz mumkin.

Shuningdek, buyuk Sharq allomalarining ilmiy merosida oila, ota-onan va bola munosabatlari hamda bu munosabatlarning bola shaxsi shakllanishiga ta'sir etish muammosi muhim o'rinnegi egallagan. Buyuk allomalarimizning bebafo asarlarida bayon etilgan ota-onan va bola munosabati borasidagi qarashlariga alohida to'xtalib o'tish lozim.

Ma'lumki, Ismoil al-Buxoriyning hadislarida ota-onan farzandga munosabati haqida shunday deyiladi: "Tangridan qo'rqinglar va farzandlaringizga bir xil mehrda bo'linglar! (Ularga kiyim va taomlarni barobar taqsimlanglar)".

Yuqorida keltirilgan hadisdagi fikrlardan ko'rinish turibdiki, oilada ota-onan farzandlariga bo'lgan munosabatda adolatli bo'lishi va ularning ko'ngli o'ksimasligi, shuningdek, ota-onanining iliq munosabatidan qoniqmaslik tuyg'usining paydo bo'lmasligi, aka-uka, opa-singillar orasidagi nizo hamda janjallarning oldini olish maqsadida ularga bir xil munosabatda bo'lish zarurligi bayon etilgan.

M.Inamova o'z tadqiqot ishlarida jahon ilmu fanining yirik namoyondasi, «Fozil odamlar shahri», «Baxt saodatga erishuv» nomli asarlar muallifi Abu Nasr Forobiyning pedagogik va psixologik qarashlarini tahlil qilar ekan, "ijtimoiy va biologik tomonlar o'zaro munosabatining birligi degan qoida"ning mavjudligini ta'kidlab o'tgan.

Forobiyning mazkur qoidasiga muvofiq bolaning psixik rivojlanishida ota-onanining ruhan va jicmonan sog'lomligi ta'siriga bevosita biologik omil nuqtai nazaridan qarasak, ularning oiladagi bolaga bo'lgan munosabat xarakteri hamda atrofdagilar bilan o'zaro munosabatini bolaning ijtimoiylashuviga, hamkorlik aloqalari tendentsiyasining rivojlanishiga, maqsadli faoliyatga kirishishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy omil sifatida ko'rishimiz mumkin. Uning mazkur qarashlarida ota-onanining funktsiyalariga e'tibor qaratish lozimligi masalasi ochib berilgan.

Abu Nasr Forobiyning pedagogik va psixologik ilmiy qarashlari oilada bola shaxsining shakllanishida muhim ahamiyatga ega. O'lmas ilmiy asarlar muallifi Abu Rayhon Beruniy o'zining «Qadimgi ajdodlardan qolgan yodgorliklar», «Hindiston», «E'tiqodlar va dinlar haqida», «Mineralogiya» asarlarida ota-onanining bolaga munosabati va uning ta'lim-tarbiyasidagi ahamiyati haqida bir qancha muhim fikrlarni qayd etgan.

“Beruniy ota-onalarga qarata bola xulqini mo”tadillikda saqlashni tavsiya etadi. Bunga asosan bolani qattiq g’azablanishdan, qo’rqish vaxafalikdan saqlash orqali erishilishini aytib, ular xohlagan hamda foydali narsani topib berishga, sevmagan narsasidan uzoqlashtirishga harakat qilish kerakligi uqtiriladi. Ota-onaning bolaga turli munosabati turlicha xulqlarni keltirib chiqaradi. Yaxshi xulqlarning paydo bo’lishi bola ruhiyatiga ta’sir qilibgina qolmasdan, uning fiziologik o’sishiga ham yordam beradi. Yomon xulq esa turli mijoz buzilishiga ham olib keladi.

Aksincha, bola organizmidagi o’zgarishlar uning ruhiyatidagi, xatti-harakatidagi o’zgarishlarni keltirib chiqaradi. Ulug’ alloma bola xulq-atvorining mo”tadilligi natijasida tan va ruh sog’lomligining kelib chiqishini ilmiy asoslab beradi».

Abu Rayhon Beruniyning yuqorida bayon etilgan ilmiy asoslarida ota-onalarning bolaga e’tiborli bo’lishlari yoki uning ehtiyojlari qondirilishi zarurligi, bolaga bo’lgan munosabatdagi qattiq talabchanlikning salbiy ta’siri, ota-onsa esa bolani qanday bo’lsa, shundayligicha qabul qilishi, bolaning shaxsiga hurmat bilan qarab, uni yaxshi ko’rishi, ko’proq vaqtini bola bilan birga o’tkazishga harakat qilishi, uning qiziqishlari va rejalarini qo’llab-quvvatlashi zarurligi e’tirof etiladi. Aks holda, bolada xavotirlanish, jizzakilik, tushkunlik holatlarining paydo bo’lishiga va bu esa o’z-o’zidan undagi bilish jarayonlarining rivojlanishiga salbiy ta’sir ko’rsatishi, psixik hamda jismoniy rivojlanishdan orqada qolishga sabab bo’lib, uning shaxsi to’laqonli shakllanishiga salbiy ta’sir etishi ta’kidlanadi. Uning mazkur fikrlari bugungi kunga qadar o’z ahamiyatini ko’rsatmoqda.

Sharqda «Shayx ar-rays» nomi bilan mashhur bo’lgan buyuk olim Abu Ali Ibn Sinoning «Tib qonunlari» va «Amaliy hikmat» asarlarida oila, ota-onsa hamda bola munosabatlariga oid qarashlari bayon etilgan, allomaning ilmiy qarashlaridagi o’ziga xoslik shundaki, u o’z asarlarida ota-onsa bolaning jismoniy salomatligiga alohida e’tibor berishi lozimligini ilmiy asoslab bergen. Ibn Sino bolani havosi o’rta darajada, issiq va sovuq bo’lmagan uyda uxlatishni, bola uxlatiladigan uy soya va qorong’u bo’lmog’i kerakki, bu uyga quyoshning nuri tushmasligi, bola o’rinda yotganda uning boshi tanasining boshqa bo’laklaridan yuqorida turishi, bolaning yotar o’rni bo’yni, qo’lloyoqlarini va umurtqa ustunini qiyshaytirib qo’yishidan saqlash lozimligini ta’kidlaydi. U ota-onsa har bir bolaning jismoniy salomatligiga alohida e’tiborli bo’lishi lozimligini ta’kidlarkan, ota-onaning bolaga bo’lgan munosabatidagi mas’uliyatlilik, javobgarlik hissiga alohida urg’u beradi. Ota-onaning bola shaxsini hurmat qilishi, nihol misol bolani qo’pol so’zlarsiz parvarishlash lozimligi, haddan ziyod hayajonlantirish ruhiy nosog’lomlikka olib kelishi, ota-onaning vazifasi va xarakter xususiyatlari, ayniqsa, onaning munosabatlari qanday ko’rinishga ega bo’lishi zarurligi, oiladagi psixologik muhit ta’siriga e’tiborni qaratadi. Abu Ali ibn Sino “Tib qonunlari” asarida yozishicha: «Tarbiyachining diqqati bola xarakterini yaxshilashga, bolaga qattiq g’azab, qo’rquv, munosabatdagi og’ir tabiatlilik begona bo’lishiga, bola nimani xohlashi va nimaga intilishi ko’rinib turishiga hamda uni oldida unga yoqmaydigan narsani qilmaslikka qaratilishi zarur. Buning yordamida ikki yoqlama foydaga erishiladi: birinchidan – bolada uning ilk bolalik davridan boshlab, kuchli ijobiy xarakter shakllanadi; ikkinchidan, bunday rivojlanish bolaning jismoniy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Axir g’azab kuchli qo’zg’atuvchi bo’lib, og’ir tabiatlilik holdan toydiradi, dangasalik esa hayotiy kuchlarni qisqartiradi. XI asrda yashab, ijod etgan zabardast adib Yusuf Xos

Hojib o'zining «Qutadg'u bilig» nomli didaktik asarida ota-onada hamda bolaning o'zaro munosabati borasidagi fikrlarini psixologik va pedagogik jihatdan yoritib bergen.

“Ota o'z farzandini tergab tarbiyalasa, uning fe'l yo'rig'i yaxshi bo'ladi, ota va onaning yuzi yorug' bo'ladi.” “Ota farzandini bilimli va idrokli qilib tarbiyalamoqchi bo'lsa, uni doimo tergab tarbiyalashi kerak, buning tadbiri mana shu. Ota farzandini kichikligidan nobakor qilib qo'ysa, farzandda gunoh yo'q, barcha ayb otaning o'zidadir. Ota farzandini o'rgatib, tergab tarbiyalasa, ular ulg'aygach, o'g'lim-qizim deb sevinsa arziydi. Agar nazorat qiluvchi farzand bo'lmasa, bunday farzand yaramas va nobakor bo'ladi. Bunday farzanddan umidingni uzaver».

Yuqoridagi fikrlarda asosiy e'tibor bolaning jismoniy, emotsiyonal, intellektual rivojlanishi uchun zarur bo'lgan ehtiyojlarini etarli darajada va sifatli ta'minlash kabi ota-onaning har tomonlama yordamiga qaratiladi. Ota-onada farzandining intizomli bo'lishi xulq-atvoridagi buzilishning oldini olishga, shuningdek, uning yutuqlari bilan qiziqishi o'z-o'zini to'g'ri anglashga asos bo'ladi, deb hisoblaydi.

Mas'uliyatni otaning zimmasiga yuklaydi. Bunda ota-onaning vakolatliligi: birinchidan, bolaning yosh va individual xususiyatlariga oid umumiy ma'lumotlardan xabardor bo'lishini; ikkinchidan, bolani turli vaziyatda tushunish, bolaning tuyg'ularini his eta olish, hamdardlik bildira olish; uchinchidan, xulq-atvor komponenti bilan bog'liq ota-onaning bola bilan o'zaro ta'sirga savodli kirisha olishi zarurligini va uning samarasi haqidagi qarashlarni ilgari suradi.

Oilada ota-onaning bolaga bo'lgan munosabati haqidagi psixologik qarashlar ulug' alloma Ahmad Donish merosida ham muhim o'rinni egallaydi.

Ahmad Donish bola shaxsining rivojlanishidagi asosiy omillardan biri - bola bilan ota-onada o'rtasidagi muomala madaniyati, deb hisoblaydi. Yuqorida sanab o'tilgan ulug' allomalarning bola o'ziga bo'lgan muomalada g'amxo'rlikni, mehr-muhabbatni his etib turishi lozimligi haqidagi fikriga qo'shilgan holda, bolaga uning yosh xususiyatlariga yarasha muomala qilish, ota-onada bola bilan muomalada ehtiyyotkorlik bilan munosabatda bo'lishi zarurligi to'g'risidagi fikrlarni olg'a suradi.

Shayx Muslixiddin Sa'diy Sheroziy buyuk shoir, donishmand adib sifatida dunyoga mashhur bo'lgan. Uning «Guliston» va «Bo'ston» nomli pandnomalar asarida o'z shaxsiy hayotiy tajribalari umumlashtirib, qimmatli fikrlar bildirilgan.

Sa'diy ota-onaning bolaga munosabati muammosiga ota-onaning oilada xushmuomala bo'lishiga, shuningdek, farzandlarning kelajagi uchun g'amxo'rlik qilishlari bolani haddan ziyod erkalatmaslik lozimligini uqtiradi. U oilada ota-onalarning bolani erkalatishining oqibati nimalarga olib kelishi haqida shunday yozadi:

«Ota-onasi erkalatsa nuqul
Juda ko'p qiyinchilikni ko'rgay o'g'il
Aql o'rgat-u, to'g'rilik, poklik,
Sevib erkalatma, qil idroklik».

Adib ota-onada munosabatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan bolaning shaxsiy va ijtimoiy norasoligi yoki o'zining real yoshiga nisbatan kichik deb erkalatishga, haddan ziyod g'amxo'rlikka, achinish, hayotning qiyinchiliklaridan chegaralash hamda qat'iy nazorat qilish kabi munosabatlarga tanqidiy qaraydi. Chunki bunday munosabat bolaning qiziqishlari, havaslari, o'y-xayoli, tuyg'ularida buzilishga, shuningdek, muvaffaqiyatsiz muammolarga duch kelishiga sabab bo'ladi. Ota-onalar bolalarini

boladek emas, balki o'z majburiyatlariga ega, faoliyati natijasiga ko'ra hurmatga sazovor bo'lgan shaxs sifatida munosabatda bo'lishlari zarurligi haqida fikr yuritadi.

Xulosa qilib aytganda, buyuk Sharq allomalarining pedagogik va psixologik qarashlarida ota-onaning bolaga bo'lgan munosabatiga alohida e'tibor qaratilgan.

Jumladan, axloqiy hamda jismoniy sog'lomlik ota-onaning e'tiboriga bog'liqligi yoritilgan. Bola tarbiyasini yaxshilash uchun uni salbiy emotsiyalardan saqlash, bu emotsiyalarga uning hayotiy kuchi, ma'naviyati va ishdagi muvaffaqiyatlariga bog'liq bo'lishi haqidagi fikrlar psixologik-pedagogik faoliyat uchun ko'rsatma bo'lib qolmasdan, ma'lum ma'noda, mazkur ilmiy-tadqiqot ishimizda ham metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ular bayon etgan fikrlarining mazmuni bola shaxsiyatidagi ruhiy-asab holati, bilish imkoniyatlari, odamlar bilan o'zaro munosabatdagi o'ziga xoslik, qadriyatlardagi yo'l-yo'rqliar va motivatsion ehtiyojlar xususiyatlari kabi ijobiy o'zgarishlar, birinchi navbatda, bola tarbiyasi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olgan ota-onaning shaxsi bilan belgilanadi.

Yuqoridagi allomalarning fikrlaridan ko'rinish turibdiki, bolalarning bilish imkoniyatlari, ular hayot faoliyatidagi umumiyy muvaffaqiyatlariga, konstruktiv ruhiy-asab holati va emotsiyonal xotirjamlik kabi xususiyatlarning poydevori bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, ota-onaning munosabati xususiyati bola shaxsi rivojlanishining asosini tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO"YXATI

1. Abu Ali Ibn Sino. Tib qonunlari. 3 jildlik saylanma. Toshkent: Fan, 1992.- 453 b
2. Shayx Sa'diy Sheroziy. Guliston. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomli xalq merosi nashriyoti, 1993. – 247 b.
3. Xayrullaev M.M. Uyg'onish davri va Sharq mutafakkirlari. Toshkent: O'zbekiston, 1971. - 310 b.
4. Yusuf Xos Xojib. Qutadg'u bilig. Toshkent: Fan, 1971 y. 964 b.
5. Hikmatillaev H., Mansurov A. Axloq-odobga oid hadis namunalari. Toshkent.: Fan, 1990, 168 b.
6. M.J.Boltaeva,O.Kh.Ortikov.(2020).Views of eastern thinkers on the development of intellectual abilities in the scientific heritage. Academicia An International Multidisciplinary Research Journal Vol. 11 Issue 1, January 2021 211-214.
7. K. B. Muromusaev, M.Z. Dzhelyalov, M.J. Boltaeva. Psychological Aspects Of Human Health And The Power Of Love. The American Journal of Applied sciences. February 25, 2021 p 73-77.
8. Bunyod Nasirov. "Catering In Uzbekistan From The History Of The System". The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research. February 26, 2021 | Pages: 11-15.